

PAMÁTKY A VÝZKUMY V OKOLÍ MĚSTA KARYSTOS (Jižní Euboia, Řecko)

Region Karystia se nachází na jihu ostrova Euboia/Evia, v okolí města Karystos. Karystos je dnes malým městem s menším přístavem a malým archeologickým muzeem, který stojí na místě nebo v blízkosti významného starověkého městského státu. Podle legend byl Karystos založen stejnojmenným synem kentaura Cheiróna a nejdříve byl osídlen bájnými Pelasgy a po nich národem Dryopů. Teprve po nich přišli na Euboii Iónové. V jižní části ostrova se však Dryopové v některých oblastech udrželi prý i po příchodu Iónů. Město Karystos mělo dosti pohnutou historii a několikrát bylo dobito. Básník Homér zmiňuje Karystos v eposu Ilias – karystští vojáci se zúčastnili trojské války.

Starověké lomy nad Karystem s monolitickými sloupy in situ, v pozadí Karystos a hrad Castello Rosso (Kokkinokastro)

V roce 630 př. Kr. dobyl město Laodámas, člen vládnoucího rodu v maloasijském Milétu, a prodal jeho obyvatele do otroctví. Ačkoli byl Karystos čtvrtým největším městem Euboie, před řecko-perskými válkami 1. poloviny 5. století př. Kr. se nijak významně do historie nezapsal a neúčastnil se důležitých událostí na ostrově. Během první perské výpravy proti Řecku v roce 490 př. Kr. perské vojsko připlulo k Euboi s cílem ztrestat jeden z významných městských států ostrova – Eretrie – která podporovala iónské povstání proti Peršanům v Malé Asii v letech 499-494 př. Kr. Nejprve však Peršané připravili právě ke Karystu, kde požadovali rukojmí a vojáky. Karystští zprvu odmítli a prohlásili, že proti svým sousedům v Athénách a Eretrii nepotáhnou. Peršané je pak obléhali a pustošili jejich zemi tak dlouho, dokud Karystos nepřešel na jejich stranu. Během druhé perské výpravy do Řecka v roce 480 př. Kr. vedené králem Xerxem se Karystos stal perským spojencem – ale po vyhnání Peršanů za to platil krutou daň. Athénský vojevůdce Themistoklés město oblehl a vyraboval a navíc zatížil vysokou pokutou. V roce 200 př. Kr. se města zmocnila římská flotila pod vedením Claudia Catona a o dva roky později po dobytí Eretrie Římané vyplenili i Karystos.

Ve středověku byla celá Euboia nejprve součástí byzantské říše. Za křížových výprav se ostrova zmocnili křižáci, Řeky zvaní Latínové (Latinci). Prvním latinským vládcem Euboie se stal Vlám Jakobos Avenios. Po jeho smrti byl ostrov rozdělen na tři části a vládcem Karystu se stal Ravano Dallecartseri z Verony. Vláda na jihu Euboie však postupně přešla do benátských rukou. Pravděpodobně oni postavili (nebo přinejmenším přestavěli a rozšířili) na kopci nad Karystem (přesněji řečeno nad sousední vesnicí Myloi – směrem do vnitrozemí) mohutný hrad zvaný Castello Rosso (červený hrad, řecky Kokkinokastro) podle načervenalého stavebního kamene. Benáťčané také postavili pevnost v přístavu (Bourtzi), ze které se do dnešních dnů zachovala pouze

menší část – hlavní obytná budova (vnější opevnění bylo strženo v 19. století). V roce 1470 dobyli celou Euboii na Benáťčanech Osmanští Turci, od kterých byl ostrov osvobozen v roce 1833.

Dnešní Karystos je na antické památky poměrně chudý. Stále totiž bohužel není známa přesná poloha antického Karystu archaického a raně klasického období, o významnějším prehistorickém osídlení ani nemluvě. Podle některých názorů se antické město rozkládalo přímo pod dnešním centrem moderního města, podle jiných více ve vnitrozemí, v katastru sousední vesnice Myloi. Archeologické výzkumy však objevily především pohřebiště z pozdně klasického a helénistického období. Podle některých hypotéz se akropolis antického Karystu nacházela na skalnatém kopci nad vesnicí Myloi, kde byl později postaven hrad Castello Rosso. Tuto otázku snad rozřeší další archeologické výzkumy. Nejvýznamnější památkou města je proto malé římské mauzoleum vykopané v roce 1908. Tato hrobka římského prokurátora, který patrně dohlížel na provoz nedalekých mramorových lomů, pochází z poloviny 2. století po Kr. (patrně z období vlády Antoninské dynastie). Má formu téměř čtvercového chrámu stojícího na pětistupňovém pódiumu o rozměrech 13,2 x 12,3 m, který ohraničuje 6 x 7 iónských sloupů. Dodnes se zachovalo pouze pódium, část základů zdí cely a fragmenty římsy. Štít budovy byl původně vyzdoben kruhovým reliéfem s bustou zemřelého s koněm (později byl tento reliéf zabudován do přístavní pevnosti Bourtzi, kde je stále k vidění).

Velice zajímavou památkou v bezprostředním okolí Karystu jsou antické mramorové lomy. Nacházejí se na jižní straně masivu hory Ochi. Ty nejlépe dochované se nacházejí v lokalitě Kyliandroi, nad Karystem a vesnicí Myloi. Místní velice kvalitní světlezelený mramor s tmavozelenými žilkami byl ve starověku vysoce ceněn – natolik, že přístav na místě dnešního města Marmari (jehož jméno také odkazuje na mramor) byl tolik vytižen, že podle zpráv antických autorů zde byl postaven chrám Apollónovi s příviskem Mramorový. K největšímu rozkvětu těžby došlo za Římanů. Již za Caesara a Augusta byl zdejší mramor, především monolitické sloupy, ale také desky na obklad stěn a podlahu, velmi vyhledáván. Proto zdejší lomy a dopravu vytiženého kamene hlídala vojenská jednotka. Avšak ve 3. století – patrně s celkovým úpadkem římské říše a nájездům barbarů na její severní hranici – byla vojenská posádka odvelena a lomy uzavřeny. Stále se však na místě nachází několik obrovských monolitických sloupů, dlouhých až 12 m, a velkých bloků, které už nebyly odvezeny. Mramor ze zdejších lomů lze najít v Hadriánově knihovně v Athénách i jinde v Řecku (v chrámu sv. Demetria v Soluni i byzantském klášteře Ossios Loukas ve Fókidě) v Římě (např. na Augustově i Trajánově fóru, v Basilice Aemilia, Koloseu, chrámu Antonina Pia a Faustiny).

Podle některých hypotéz souvisí s mramorovými lomy na Euboi také další velice zajímavá a specifická skupina památek, tzv. drakospita – dračí domy. Jde o čtvercové či obdélné stavby vybudované z více či méně opracovaných velkých kamenů (technika nejčastěji připomíná zdivo typu pseudoisodomon) s dveřními otvory z monolitických bloků. Střechu měly tvořenou z kamenných desek, často ve formě jakési jednoduché přečtnělkové klenby. Ve vnitřních stěnách se často nacházely výklenky. Místní obyvatelé se už v dávných domnívali, že takové stavby musely být zbudovány neb obývány nadpřirozenými bytostmi, odtud jejich název. Ačkoli jich je po celé Euboi doloženo více než deset, dodnes s jistotou nevíme, k čemu tyto stavby sloužily ani kdy přesně vznikly. Ačkoli stavební technika a vzhled by svědčily o prehistorickém období, vykopávky provedené v několika z nich objevily jako nejstarší nálezy pocházející pouze z geometrického období, tedy z počátku 1. tisíciletí př. Kr. Nejčastěji se předpokládá, že šlo o obytné či strážní budovy (mimořadně – velice se podobají svojí architekturou krétským prehistorickým „guard houses“, u nichž se také předpokládá

strážní funkce), které mohly střežit určité části ostrova. Někteří vědci je spojují s kamennými lomy – podle nich střežily a zajišťovaly lomy a dopravu nalámaného kamene. Podle jiných hypotéz se jednalo o specifickou formu svatyní – zasvěcených například Diovi a Héře, kteří se podle mýtů vzali a strávili svatební noc na hoře Ochi nad Karystem, nebo spíše Héraklovi, kterého dělníci a ostatní personál lomů uctívali jako svého patrona. Největší drakospito se nachází právě na vrcholu hory Ochi, má rozměry 12,40 x 7,63 m. Ostatní menší stavby tohoto typu lze nalézt např. v okolí města Styra (lokality Palli Laka Drago) nebo vesnice Kapsala (lokality Drago Limiko).

V roce 2012 (červen – červenec) se autor zúčastnil první kampaně projektu „Norwegian Archaeological Survey in the Karystia“ (NASK 2012). Projekt je zastřešen a spolufinancován Norským institutem v Athénách, část prostředků věnovala také Indiana University-Bloomington (USA). Ředitelem je Dr. Žarko Tankošič (Indiana University-Bloomington), jeho zástupkyní Renate Storli, M.A. (Universität Hamburg). Letošní tým sestával z celkem 21 účastníků (archeologů nebo studentů archeologie nebo klasických studií) z různých zemí – Norsko, USA, Dánsko, Irsko, Německo, Řecko, Srbsko, Anglie, Francie, Austrálie a Česká republika (zastoupená autorem).

Projekt je rozdělen do několika etap. První etapou je intenzivní povrchový diachronický průzkum pláně Katsaronio, nacházející se severozápadně od města Karystos. Celá oblast určená k průzkumu byla rozdělena do čtverců o straně 100 m (jeden čtverec tedy odpovídá jednomu hektaru), které členové týmu prochází v severojižních transektech v odstupech 10 m. Během těchto průchodů jsou pečlivě dokumentovány veškeré pozůstatky lidské činnosti viditelné na povrchu (zbytky architektury, terénní zásahy způsobené člověkem atp.). Movité nálezy (především keramika a kamenná industrie, ale také např. i struska a podobné doklady metalurgické činnosti) jsou také pečlivě zaznamenávány, sesbírány a následně uloženy do depozitářů Archeologického muzea v Karystu.

Tzv. drakospito („dračí dům“) v lokalitě Drago Limiko nedaleko vesnice Kapsala

Během letošní sezóny bylo důkladně prozkoumáno celkem 473 čtverců (hektarů) pláně Katsaronio (její jižní třetina), v nichž bylo objeveno celkem 22 nových lokalit (findspots – větší koncentrace artefaktů, případně i architektury). Objevené lokality i movité nálezy svědčí o dlouhodobém a nepřetržitým osídlení pláně se začátkem v závěru mladší doby kamenné – neolitu (fáze Final Neolithic), přes období řecko-římské antiky, (byzantský) středověk, (benátský a osmanský) novověk až po současnost.

Z movitých artefaktů měla nejpočetnější zastoupení keramika (celkem 2418 střepů, z toho 238 diagnostických, tzn. zdobených nebo charakteristického tvaru; obojí umožňuje dataci) a kamenná industrie (celkem 2056 kusů, naprostá většina z nich obsidián).

Projekt bude v roce 2013 pokračovat druhou terénní kampaní a je naplánován na 4-5 let. Předběžný plán také počítá s vytipováním jedné z objevených lokalit pro následné vykopávky. Na dalších fázích projektu se bude podílet i autor.

PhDr. Tomáš Alušík, PhD., MifA,
České centrum pro středomořskou archeologii

VYSTOUPENÍ Z ÚKRYTU

K výstavě **Stanislava Malého** *Ukryto před světem* v Galerii moderního umění v Roudnici nad Labem (26/ 4 – 17/ 6/ 2012)

Roudnická galerie připomněla výstavou sochaře a básníka Stanislava Malého se symbolickým názvem *Ukryto před světem* tvorbu téměř neznámého umělce, jenž se v rozporu s dnešní praxí velící prosazovat se v mediálním světě, tvrdošíjně brání zveřejňování svého díla. Po tříletém vyjednávání se galerií podařilo přenést jeho část do prostoru barokní jízdárny a uspořádat zde objevnou prezentaci. Ta však mohla jen zprostředkovaně reflektovat podivuhodný kosmos, protkaný spiritualitou, jenž se ukrývá ve dvou usedlostech ve východočeské vesnici Vysoká nedaleko Litomyšle. Výstava tak zároveň „testovala“ působivost díla vytrženého ze svého přirozeného prostředí v radikálně odlišné situaci s jiným měřítkem, světelnými podmínkami a prostorovým komfortem. Nové parametry tak umožnily i nové „čtení“ a nacházení dosud nehledaných uměleckých kvalit. Další přenos a nastavení jiných podmínek přinesla repríza výstavy v podstřeší Domu U Jonáše ve Východočeské galerii v Pardubicích, která se konala v době od 28. června do 2. září.

Stanislav Malý se narodil v roce 1947 v Nových Hradech nedaleko Litomyšle. Pochází z rodu, který se po tři generace zabývá prací se dřevem. Před polovinou šedesátých let vystudoval hořickou kamenosochařskou školu a hned nato odešel studovat na pražskou Akademii, kde byli jeho spolužáky mimo jiné sochaři Jiří Beránek, z ateliéru profesora Vincence Makovského, a Magdalena Jetelová, která stejně jako Stanislav Malý studovala u Karla Hladíka a po jeho smrti v roce 1967 u Jiřího Bradáčka. Všichni tři zažili během studií nástup Pražského jara, tedy dobu, která přinesla naději a příslovečné otevírání oken do Evropy, dobu, která radikálně proměnila českou společnost i kulturu. Slibný trend sblížení západní a středoevropské společnosti ukončila okupace Československa v srpnu 1968. Mladí umělci tak opouštěli Akademii v diametrálně odlišné situaci nástupu normalizace se všemi příznaky uzavřené a nehybné společnosti, která bránila nezávislému myšlení a svobodné tvorbě, bez naděje na společenské uplatnění talentu. Řada vynikajících umělců několika poválečných generací se tehdy rázem ocitla v situaci existenčního ohrožení. Na tlak režimu reagovala únikem do osobních klauzur bez vyhlídek na veřejnou prezentaci díla. Charakter umění se ve stísněující atmosféře normalizační společnosti radikálně změnil. Na významu ztratily soutěže v dohánění Evropy i formální experimenty. České umění se obrátilo dovnitř, k historické vertikále místa. Obavy o osud země a svobodný rozvoj lidské individuality začalo znovu jako v dřívějších etapách ohrožení ukládat do metafor, šifer a alegorií. Vrátilo se k existenciálním východiskům.

V takovém kulturně společenském klimatu se pohyboval na začátku své umělecké dráhy i Stanislav Malý. V roce 1973 byl donucen odejít pro ideové neshody s normalizačním vedením z Pedagogické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně, kde po absolutoriu vedl na katedře výtvarné výchovy ateliér prostorového vytváření. Od roku 1978 se zabýval restaurováním převážně barokních soch zejména v oblasti Východních Čech. Do konce sedmdesátých let se také datuje jeho první sbírka duchovně zaměřených básní *Údolí Martyrion*, po níž pak následovaly dvě další: *Armagedon* (přibližně z let 1988–1990) a *Perpetum mobile* (přibližně z let 1990–1995). Počínaje rokem 1983, kdy vytvořil na žádost faráře Josefa Čiháka sochu sv. Barbory, začal vytvářet a osazovat do krajiny v okolí Dolního Újezda u Litomyšle kamenné sochy, inspirované barokní tradicí.

V roce 1978 zdědil Stanislav Malý po babičce usedlost ve starobylé vsi Vysoká u Nových Hradů, rozkládající se na vyvýšenině nad Novohradskem, Litomyšlskem a Vysokomýtskem. A právě s tímto místem spojil svůj další umělecký osud. Především sem vložil svou originální tvůrčí invenci s bohatou imaginací a duchovní hloubkou. Pustil se do přebudování domu, jenž postupně zabydloval svými řezbářskými pracemi. Patří k nim i *Ukřižování* z lipového dřeva